

Keuzedeel palliatieve zorg mbo

Thema 8 Ethiek

DOCENTENHANDLEIDING

Deze docentenhandleiding hoort bij Thema 8 *Ethiek* van het Keuzedeel palliatieve zorg voor mbo, niveau 3 en 4. In deze docentenhandleiding tref je aan:

1. Leerdoelen
2. Voorbereidende opdracht
3. Introductie op het thema Ethiek
4. Achtergrondinformatie
5. Inspirerende onderwijsmaterialen

1. Leerdoelen

Leerdoelen rubric starter

De student:

- bespreekt ethische vraagstukken met de patiënt en naasten en ondersteunt hen hierbij in afstemming binnen het team met andere professionals (multidisciplinair overleg). (Onderwijsraamwerk)
- heeft kennis van empathie en ethiek rondom palliatieve zorg. (K1006)

De student is in staat om:

- in eigen woorden uitleg te geven over de begrippen normen, waarden en dilemma in relatie tot palliatieve zorg.
- in eigen woorden uitleg te geven over de begrippen empathie en ethiek rondom palliatieve zorg.
- toelichting te geven over zijn/haar eigen normen en waarden en welke rol deze spelen in de uitvoering van de zorg.

Leerdoelen rubric gevorderd

De student:

- betreft andere zorgprofessionals bij morele vraagstukken en ethische dilemma's. (Onderwijsraamwerk)
- past kennis van ethiek toe en bespreekt dit thema met de patiënt en/of mantelzorg onder begeleiding. (K1006)
- past methodieken en instrumenten om ethische en morele dilemma's te bespreken toe. (K1006)

De student is in staat om:

- een omschrijving te geven van CURA.
- een geformuleerd dilemma in te brengen met behulp van CURA.
- morele dilemma's ervaren door de patiënt, diens naasten, zorgverleners of vrijwilligers te herkennen en tijdens een overleg binnen het team inbrengen, zo nodig in samenwerking met het gespecialiseerde team palliatieve zorg.
- de eigen visie op zorg in relatie tot kwaliteit van leven, comfort, lichamelijke, geestelijke en spirituele aspecten, binnen het team te bespreken.

Leerdoelen rubric beroepsbekwaam

De student:

- betreft andere zorgprofessionals bij eigen morele vraagstukken en ethische dilemma's. (Onderwijsraamwerk)
- bespreekt gevraagd en ongevraagd waar nodig met de patiënt en/of mantelzorg ethische kwesties als het gaat om palliatieve zorg. (K1006)

De student is in staat om:

- morele dilemma's ervaren door de patiënt, diens naasten, zorgverleners of vrijwilligers te verkennen en tijdens een overleg binnen het team te bespreken met het doel tot een oplossing te komen en verdere problemen te voorkomen, zo nodig in samenwerking met het gespecialiseerde team palliatieve zorg.
- als gespreksleider een CURA-overleg te houden met het team.
- om te gaan met morele dilemma's van patiënten en/of mantelzorgers, ook als deze een andere visie hebben op kwaliteit van leven, comfort, lichamelijke, geestelijke en spirituele aspecten.

2. Voorbereidende opdracht

In de voorbereidende opdracht voor alle niveaus wordt ingegaan op de associaties van de student bij het woord ethiek, normen en waarden en dilemma's.

[Klik hier voor de voorbereidende opdracht.](#)

In de powerpointpresentatie (zie hieronder) wordt behandeld hoe je de voorbereidende opdracht kunt nabespreken met de studenten. Je kunt hier ook mee starten aan het begin van de les en dit gaandeweg de les nog eens terug laten komen. Tijdens het nabespreken kun je ervoor kiezen dit eerst in koppeltjes te laten doen. Laat studenten dan doorvragen om erachter te komen waar bepaalde normen en waarden vandaan komen, hoe ze gevormd zijn, et cetera. Op deze manier wordt de student die aan het woord is uitgenodigd meer uitleg te geven en kan de student die luistert beter begrijpen waardoor meningen gevormd zijn.

3. Introductie op het thema Ethiek

Als introductie op het thema kun je gebruikmaken van de powerpointpresentatie Ethiek. [Klik hier om de presentatie te downloaden.](#)

De powerpoint is opgebouwd uit diverse slides met veel inhoudelijke informatie. Om deze interactief in te zetten, kun je naar eigen inzicht werkvormen toepassen.

Dia 4

Ethiek is het nadenken over de vraag of jouw handelen leidt tot goede zorg. Dat kan echt over van alles gaan: van grote levensvragen tot kleine, dagelijkse keuzes. Hier kan ook de vraag van de voorbereidingsopdracht meegenomen worden: de associatie met het woord ethiek.

Dia 5

Moraal zijn de waarden en normen die richting geven aan het doen en laten, ze

sturen de keuzes die je maakt.

(Bron: [Zorg voor beter](#))

Dia 7

Waarden zijn de zaken die je als mens (of als samenleving) belangrijk vindt. Dit raakt ook wel aan zingeving. Waarden geven richting en zin aan het leven. Het zijn de dingen die ertoe doen en waarvoor we ons sterk maken.

Hieronder staan een aantal waarden genoemd.

aandacht	flexibiliteit	loyaliteit	tolerantie
aanzien	geduld	matigheid	veiligheid
begrip	gelijkheid	mildheid	vergevings-
beleefdheid	geloof	moed	vertrouwen
bescheidenheid	geluk	orde	vrede
betrokkenheid	genieten	ordelijkheid	vriendelijkheid
betrouwbaarheid	gezondheid	rechtvaardigheid	vriendschap
compassie	het leven	respect	vrijgevigheid
creativiteit	hulpvaardigheid	ruimte	vrijheid
dienstbaarheid	integriteit	schoonheid	weten
doelbewustheid	kennis	solidariteit	wijsheid
eerlijkheid	kracht	succes	zelfdiscipline
empathie	liefde	toewijding	zorgzaamheid

Dia 9

Moraal is het geheel van (morele) normen en waarden dat door een individu, groep, instelling of cultuur als belangrijke richtlijn voor het eigen handelen wordt beschouwd. Een moreel standpunt bevat redenen en argumenten die voortkomen uit morele waarden en normen.

(Bron: [Moraal | KNMG](#))

Dia 11

Hierbij kun je de studenten vragen naar morele dilemma's die ze zelf zijn tegengekomen in hun leven en wat dit bij hen oproept voor gevoelens, emoties, gedragingen.

Dia 12

Ga naar de pagina [Wat is ethiek is de zorg?](#) van Zorg voor beter en laat de student vertellen wat ethiek voor hem/haar betekent: (1) Wat betekent dit voor de uitvoering van de zorg? (2) Wat is er dan specifiek voor de palliatieve zorg? (3) Test jouw ethisch inzicht: zes dilemma's die je aan het denken zetten (deze dilemma's kun je vinden via bovenstaande link).

- Dilemma 1: Mag een dochter haar moeder met dementie vastbinden voor een knipbeurt?
- Dilemma 2: Kun je beslissen over een ander bij dementie en autorijden?

- Dilemma 3: Mag je afwijken van het protocol om aan de wens van de cliënt te voldoen?
- Dilemma 4: Wat doe je als een cliënt intimiteit zoekt bij een andere cliënt?
- Dilemma 5: Wat doe je als een robot het maatje wordt van je cliënt?
- Dilemma 6: Wat doet leefstijlmonitoring met de privacy van de cliënt?

Ga met de studenten in dialoog naar aanleiding van de zes dilemma's
In de [ethische toolkit](#) is ook veel informatie te vinden.

Dia 13

Moreel beraad is een methodiek die vaak gebruikt wordt om ethische dilemma's te bespreken. Vaak gaat het dan om grote dilemma's waar veel mensen bij betrokken zijn. Deze methodiek is niet speciaal ontwikkeld voor de palliatieve zorg. Mochten de studenten moreel beraad nog niet kennen, dan is het goed deze methodiek ook mee te nemen in de ze les. Zie voor meer info [Amsterdam UMC](#). CURA is een model dat specifiek ontwikkeld is voor het bespreken van dilemma's in de palliatieve zorg. Dit kunnen kleine, maar ook grotere dilemma's zijn. Denk bijvoorbeeld aan het feit dat iemand elke dag gewassen moet worden.

Dia 14

Onder *morele competenties* wordt verstaan: houding, kennis en vaardigheden om goed om te gaan met moreel lastige situaties. Bij vaardigheden kun je denken aan: je twijfel kunnen verwoorden, je eerste oordeel (h)erkennen en onderzoeken, je kunnen inleven in wat voor andere betrokkenen belangrijk is en een zorgvuldige afweging kunnen maken waarop je je handelen baseert. Met *morele veerkracht* bedoelen we: het vermogen om te gaan met morele stress, te herstellen en in balans te blijven.

Morele veerkracht is belangrijk:

- Voor kwaliteit van zorg (zorg die aansluit op behoeften en waarden van patiënt en naasten)
- Tegen overbelasting
- Inzetten op verpleegkundig leiderschap: reflectie zelf initiëren.

Dia 15

CURA is speciaal ontwikkeld voor de zorgpraktijk en bij uitstek geschikt voor het bespreken van dilemma's in de palliatieve zorg, maar kan ook heel goed voor andere dilemma's ingezet worden. Denk bijvoorbeeld aan de mishandeling van ouderen.

CURA kun je individueel uitvoeren, maar het meeste leerrendement krijg je wanneer je het met een groepje doet. Het geeft meer inzicht in verschillende perspectieven en andere meningen (normen en waarden).

Dia 19

Zorg dat de casus concreet en duidelijk verteld wordt en dat het voor iedereen helder is waar precies het dilemma zit.

Dia 20

We zijn snel geneigd onze waarnemingen te koppelen aan een oordeel. Zonder

het te realiseren maken we een eigen interpretatie van een situatie en staan we daardoor niet meer altijd open voor alternatieve meningen of emoties van anderen. Om de best mogelijke uitkomst van een moreel moeilijke situatie (dilemma) te bereiken, is het daarom belangrijk het eigen oordeel op te schorten en open te luisteren naar zichzelf en de ander.

Dia 21

Bij deze stap gaat het erom je blik op de situatie te verruimen. Allereerst door je te verplaatsen in alle betrokkenen en te bedenken wat voor hen belangrijk is.

Tip: Het is handig hier aantekeningen of een schema te maken.

Dia 22

Het is goed om stil te staan bij wat de inbrenger meeneemt uit het bespreken van deze casus. Wat heeft het diegene gebracht?

Dia 23

Laat de groep studenten zelf een casus inbrengen waarin een ethisch dilemma speelt en kies er een uit.

Tip: zorg dat je als docent zelf een casus achter de hand hebt als er niets komt uit de groep. Werk deze casus klassikaal uit met behulp van de stappen van het CURA-model. Het is handig alle studenten de hand-out van het CURA-model te geven. Als docent ben je gespreksleider en maak je gebruik van de uitwerking over CURA.

Dia 24

Laat studenten bedenken wat het bespreken van een casus via CURA ze gebracht heeft.

Optie: CURA kan ook goed ingezet worden als verwerkingsopdracht, waarbij de stap wat het hen gebracht heeft ze ook aanzet tot reflecteren. Je kunt het ook koppelen aan intervisie/SLB/mentorgesprekken.

4. Achtergrondinformatie

Op de website Zorg voor beter is veel informatie en voorbeelden te vinden over ethiek en ethische dilemma's. Enkele voorbeelden vind je hieronder.

[Wat is ethiek in de zorg?](#)

[Handreiking: ethiek in de zorg](#)

[Ethisch dilemma: vrij of veilig?](#)

[Dilemma's in de zorg](#)

[Dilemma 1: vrijheid beperken of niet?](#)

[Dilemma 2: wat maakt iemands leven zinvol?](#)

Daarnaast zijn deze sites aan te raden:

[Wat is ethiek in de zorg? \(Kennisplein Gehandicaptensector\)](#)

[Ethische toolkit \(KNMG\)](#)

Keuzedeel palliatieve zorg mbo

Thema 8 Ethiek

4. Inspirerende onderwijsmaterialen

Bij dit thema zijn meerdere achtergrond- en onderwijsmaterialen verzameld. U kunt deze vinden door op onderstaande link te klikken.

[Klik hier voor inspirerende onderwijsmaterialen](#)

